

سهم مصارف عمومی دولت در رشد اقتصادی

اسماء وحدانی^۱، دکتر پرویز سعیدی^۲

^۱ دانشجوی دکتری حسابداری، گروه حسابداری، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران

^۲ گروه مدیریت و حسابداری، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آباد کتول، ایران

نویسنده مسئول:

اسماء وحدانی

E-mail: asma.vahdani65@yahoo.com

در ادبیات اقتصادی، رابطه بین مصارف عمومی و رشد اقتصادی، رابطه‌ای شناخته شده است. با توجه به اینکه عدم دستیابی به رشد اقتصادی، یکی از مشکلات کشورهای در حال توسعه است. این موضوع نه تنها مشکلات اقتصادی مانند رکود و بیکاری را به همراه دارد، مشکلات فرهنگی سیاسی و اجتماعی را نیز در پی خواهد داشت، استفاده از ابزارهای مختلفی مانند مصارف عمومی، باوجود اینکه مصارف عمومی آثار تورمی دارد اما یکی از مباحث قابل توجه در راستای امکان دستیابی به رشد اقتصادی است. از دیدگاه اقتصاد کلان، سیاست‌های اقتصادی دولت در پیوند با مسائلی مانند تخصیص منابع، ثبات اقتصادی و توزیع درآمد و ثروت قرار دارد؛ اما از جهت اقتصاد خرد، عملیات و فعالیت‌های دولت بر زندگی روزانه هر فردی در جامعه تأثیرگذار بوده و مجموعه مقررات و قوانین، تصمیمات اداری حاکم بر هر جامعه، تعیین کننده رفتار آن‌ها است. مصارف دولت در زیرساخت‌های عمومی، آموزش، بهداشت و درمان می‌تواند زیربنای رشد باشد. در این ارتباط، کینز بیان می‌کند افزایش مصارف دولت منجر به رشد اقتصادی بیشتری می‌شود. هدف پژوهش حاضر، بررسی سهم مصارف عمومی دولت در رشد اقتصادی است. با استفاده از تحلیل آمار توصیفی سال‌های ۹۷-۱۳۹۶ یافته‌ها بیانگر این است که در لایحه سال آینده مجموع کلی منابع و مصارف دولت در مقایسه با آنچه در لایحه سال ۱۳۹۶ به مجلس رفته بود حدود ده درصد افزایش داشته است. و انتظار می‌رود سال جدید وضعیت بهتری را برای شهروندان فراهم آورد.

واژه‌های کلیدی: مصارف عمومی دولت، رشد اقتصادی، ثبات و پایداری اقتصادی، رکود، تورم

مقدمه

در چند دهه اخیر، رابطه مصارف دولتی و رشد اقتصادی مورد توجه زیادی قرار گرفته است و میان محققان و سیاست‌گذاران تبادل نظر وجود دارد. توافق میان محققان در این است که مصارف بخش دولتی به عنوان یک ابزار مهم، شناخته شده است که دولت برای تأثیرگذاری بر عملکرد اقتصادی، مورد استفاده قرار می‌دهد (اینچئو، ۲۰۱۶)^۱. طبق تحقیقات سالو^۲ مصارف عمومی، هزینه‌هایی است که دولت برای حفظ خود، منافع جامعه و اقتصاد به طور گسترده‌ای از آن استفاده می‌کند (سالو، ۲۰۰۵). بر اساس تحقیقات آنیانو^۳ مصارف عمومی در واقع حاصل از هزینه‌های دولتی مانند مالیات و سایر منابع است و همچنین آنیانو بیان کرد مصارف عمومی بر رشد و ثبات اقتصاد عمومی متمرکز است. او در تحقیق دیگری به این مورد اشاره کرده است که مصارف عمومی آن بخش از ابزارهایی است برای استفاده خردمندان از درآمد حاصل از همه منابع که برای رشد اقتصادی منظور می‌شود (آنیانو، ۱۹۹۷). مصارف دولت در زیرساخت‌های عمومی، آموزش و بهداشت و درمان می‌تواند زیربنای رشد باشد. تئوری رشد درون‌زا نشان می‌دهد که مصارف بهره‌ور دولت می‌تواند زمینه‌ساز رشد اقتصادی بلندمدت شود. با این وجود، راهبرد مناسب برای تأمین مالی چنین مصارفی ممکن است بستگی به وضعیت خاص مالی و بودجه‌ای کشور داشته باشد (جعفری صمیمی و همکاران، ۱۳۹۵). نقش و اهمیت اقتصادی دولت مورد پذیرش همه مکاتب و دیدگاه‌های اقتصادی است، به طوری که هیچ جامعه‌ای بدون وجود دولت نمی‌تواند به سطح بالایی از اقتصاد دست یابد. تأثیر اندازه دولت بر متغیرهای اقتصادی از مباحث مهم و مورد توجه اقتصاددانان است. آنچه در زمینه دولت و اثرگذاری آن بر اقتصاد حائز اهمیت است، سهم دولت در اقتصاد و نحوه‌ی اندازه‌گیری اثرات اجزاء آن بر تولید و رفاه جامعه است (شیرین بخش و همکاران، ۱۳۹۱). با توجه به اینکه یکی از مشکلات کشورهای در حال توسعه، عدم دستیابی به رشد مطلوب و پایدار اقتصادی است و این موضوع نه تنها ایجاد مشکلات اقتصادی مانند رکود و بیکاری را موجب می‌شود، بلکه مشکلات فرهنگی سیاسی و اجتماعی را نیز در پی خواهد داشت. استفاده از ابزارهای مختلفی مانند مصارف دولتی، باوجود اینکه از هر دو جنبه تئوری و تجارب عملی کشورها آثار تئوری افزایش مصارف دولتی اثبات گردیده، یکی از مباحث قابل توجه در راستای امکان دستیابی به رشد اقتصادی است (مجدزاده طباطبایی و همکاران، ۱۳۸۹).

آنکرانی^۴ معتقد است مصارف دولتی برای نیازهای کشور در مناطق مختلف، از جمله حقوق بازنشستگی، زیرساخت‌ها، سرمایه‌گذاری، جاده‌ها و ... به طور جدی تحت مصارف عمومی طبقه‌بندی می‌شوند (آنکرانی، ۲۰۰۰). زینگان^۵ افزود مصارف عمومی «آغاز و پایان مجموعه‌ای از درآمدها توسط دولت» است.

با توجه به موارد فوق، رابطه مستقیمی بین مصارف بخش عمومی و رشد اقتصادی وجود دارد؛ بنابراین، سیاست‌گذاران، تأکید بیشتری بر نقش مصارف بخش دولتی دارند که به عنوان ابزاری برای برطرف کردن برخی از مشکلات اقتصادی مانند کاهش نابرابری، کاهش نرخ ارز، بیکاری، کاهش ارزش نفت و تمایل به سوق دادن اقتصاد به بخشی از اشتغال کامل، ثبات قیمت، تعادل در پرداخت و مهم‌تر از همه، افزایش رشد اقتصادی است (اینچئو، ۲۰۱۶).

در ادامه بحث، مروری بر ادبیات تجربی و نظری تحقیق و توصیف داده‌های آماری پرداخته و در پایان به بحث و نتیجه‌گیری در رابطه با تحقیق حاضر، خواهیم پرداخت.

مروری بر مبانی نظری تحقیق

¹ Eugene Iheanacho

² Salawu

³ Anyanwu

⁴ Ankrani

⁵ Jhingan

نظریه‌هایی همچون نظریه‌های کینز^۶، واگنر^۷، پیکاک و وایزمن^۸، مورد توجه قرار گرفته‌اند. کینز در فرضیه خود رابطه میان مصارف عمومی و رشد اقتصادی را پیوند می‌دهد و نتیجه می‌گیرد که مصارف عمومی حاصل از درآمد دولت است و این نشان‌دهنده این است که مصارف بخش عمومی یک عامل و ابزار خارجی برای افزایش درآمد ملی است. علاوه بر این کینز بیان می‌کند افزایش مصارف دولت منجر به رشد اقتصادی بیشتری می‌شود (کینز، ۱۹۳۶).

واگنر، پیکاک و وایزمن و بسیاری دیگر از اقتصاددانان، نظریه‌های متفاوتی را درباره مصارف عمومی و رشد اقتصادی تدوین کرده‌اند. واگنر، مصارف بخش عمومی را به‌عنوان یک متغیر رفتاری بیان کرد که در صورت رشد اقتصادی، مثبت است. الگوهای رشد اقتصادی نئوکلاسیک نشان می‌دهند که چگونه پس‌انداز، جمعیت و پیشرفت تکنولوژی، رشد را در طول زمان تحت تأثیر قرار می‌دهد. مدل رشد نئوکلاسیک که توسط سولو^۹ عنوان شده است، اظهار داشت که سیاست پولی هیچ تأثیری در رشد تولید ملی ندارد. مطالعات دیگری که توسط سولو انجام شده مبنی بر این است که ابتکار و خلاقیت از طریق سیاست، کمک می‌کند تا ناکامی ناشی از عدم موفقیت بازار، بهبود یابد (سولو، ۱۹۵۶). به همین ترتیب، دار^{۱۰} و امیر^{۱۱} بیان کردند که در مدل رشد درون‌زا، سیاست رشد اقتصادی آینده بسیار مهم است (دار و امیر، ۲۰۰۲). در الگوهای رشد، رشد برون‌زا جزء باقیمانده رشد به تغییرات فنی نسبت داده می‌شود و این تغییر فنی، پیشرفت فنی را به دنبال دارد که معانی زیر را دربر دارد:

الف) به دست آوردن محصول بیشتر با مقادیر ثابت و معین نهاده‌ها، به بیان دیگر با کمک پیشرفت فنی می‌توان همان مقدار قبلی از محصولات را با مقدار کمتری از یک یا چند نهاده تولید کرد.

ب) محصول جدید در معرض تغییرات کیفی قرار می‌گیرد، یعنی همان میزان محصول ولی با کیفیت بالاتر تولید می‌شود.

ج) کالاهایی کاملاً جدید تولید می‌شود.

اما به دلیل کاستی‌های موجود در الگوهای رشد برون‌زا (نئوکلاسیکی) در انطباق با دنیای واقعی، الگوی رشد درون‌زا طراحی گردید. رشد اقتصادی بر اساس مجموعه‌ای از سازوکارهای درونی اقتصاد مانند توسعه سرمایه انسانی، ارتقای بهره‌وری، تحقیق و توسعه و هزینه‌های با کیفیت دولت اتفاق می‌افتد. ویژگی اصلی مدل‌های رشد درون‌زا، فقدان بازده نزولی نسبت به نهاده‌هایی است که قابل انباشت هستند. این ویژگی باعث می‌شود تا رشد به‌طور نامحدود ادامه داشته باشد (انوشه، ۱۳۹۰). در حالی که بارو^{۱۲} و سالی مارتینز^{۱۳} و راکز^{۱۴} اشاره کردند که رابطه گسترش مصارف دولتی با رشد اقتصادی، یک رابطه مثبت است (بارو و همکاران، ۱۹۹۰). باین‌حال، چود^{۱۵} بیان کرد که برخی محققان و سیاست‌گذاران ادعا می‌کنند که افزایش مصارف دولت، رشد اقتصادی را کاهش می‌دهد. آن‌ها ادعا می‌کنند که مصارف عمومی بالاتر می‌تواند عملکرد کلی اقتصاد را کاهش دهد. به‌عنوان مثال، دولت می‌تواند برای افزایش مصارف عمومی، مالیات و یا استقراض را افزایش دهد (چود و

⁶ Keynes

⁷ Wagner

⁸ Peacock & Wiseman

⁹ Solow

¹⁰ Dar

¹¹ Amir

¹² Barro

¹³ Sali-i-Martins

¹⁴ Roux

¹⁵ Chude

چود، ۲۰۱۳). گلوم^{۱۶} و راریکوما^{۱۷} اظهار داشتند مالیات بر درآمد بالاتر، ممکن است افراد را از کار برای ساعات طولانی و یا حتی جستجو برای شغل، منع کند (گلوم و همکاران، ۱۹۹۷).

پیرس^{۱۸} با اشاره به چشم‌انداز مصارف عمومی، بیان کرد که مصارف عمومی با بخش عمومی همراه است. این مطالعه تأکید کرد که عبارت "بخش عمومی" می‌تواند به‌عنوان بخش اقتصادی شناخته شود. بدین ترتیب شامل تمام ادارات دولتی و تمام شرکت‌های دولتی مانند اداره برق، آب و... می‌شود (پیرس، ۲۰۰۰). افولابی^{۱۹} بیان کرد بخش عمومی همانند بخش دولتی چه در بخش محلی، چه ایالتی و چه فدرال عمدتاً از دولت و شرکت‌های دولتی است. افولابی اظهار داشت که بخش دولتی یک عامل اقتصادی است که به نفع همه و متعلق به تمامی فعالیت‌ها است (افولابی، ۱۹۹۹). در عین حال، بخش عمومی، آن بخش از جامعه است که توسط دولت‌های محلی، ایالتی، فدرال یا ملی کنترل می‌شود. بخش دولتی شامل دفاع، امنیت، حفاظت از مردم، برنامه‌ریزی شهری، مالیات و برنامه‌های مختلف اجتماعی است. طبق نظریه نیوک^{۲۰}، مالکیت عمومی در بخش‌های کلیدی اقتصاد، به‌عنوان راهی برای دستیابی به رشد اقتصادی و توسعه اقتصادی به شمار می‌آید، زیرا اعتقاد بر این بود که بخش خصوصی در کشورهای در حال توسعه فاقد ابزار، برای انجام وظیفه، برای رسیدن به توسعه است (نیوک، ۲۰۰۴).

مصارف عمومی از کجا به دست می‌آید و چگونه هزینه می‌شود؟

دولت برای درآمدها و مصارف خود و نحوه تخصیص درآمدها برنامه‌ریزی می‌کنند. بر اساس پیش‌بینی‌های هیئت دولت و تصویب مجلس میزان درآمدهای دولت و محل تأمین آن‌ها و تعیین و محل و چگونگی هزینه و تخصیص این منابع نیز متناسب با اهداف تعیین‌شده مشخص می‌شود. اهدافی که دولت در برنامه‌ریزی‌ها مدنظر قرار می‌دهد، اهدافی است که در راستای توسعه و افزایش سطح رفاه اقتصادی - اجتماعی کشور بوده و عموماً در قالب اهدافی مانند تأمین اجتماعی، آموزش و بهداشت عمومی، تأمین امنیت، وضع و اجرای قوانین، حمل‌ونقل، تکنولوژی، ارتباطات و غیره در بودجه‌های سالانه در نظر گرفته می‌شود (ابو و عبداللهی^{۲۱}، ۲۰۰۸). اگر درآمدهای دولت بیش‌تر از هزینه‌هایش باشد، یعنی با مازاد بودجه مواجه باشد، نه تنها بخشی از این مازاد را در مصارف جدید سرمایه‌گذاری می‌کند، بلکه بخشی از بدهی‌های گذشته را نیز پرداخت می‌کند. در صورتی که دولت با کسری بودجه مواجه شود، یعنی هزینه‌هایش بیش‌تر از درآمدهایش شود، باید درباره افزایش درآمدهایش (از طریق افزایش مالیات‌ها)، یا کاهش هزینه‌هایش یا استقراض تصمیم‌گیری کند. درآمدهای مالیاتی شامل مالیات بر شرکت‌ها، مالیات بر درآمد، مالیات بر ثروت، مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات می‌شود. درآمدهای حاصل از مالکیت دولت اقلامی مانند سود سهام شرکت‌های دولتی، بهره وام‌های دولت، سود حاصل از سرمایه‌گذاری در خارج از کشور را در برمی‌گیرد. استقراض نیز شامل فروش اوراق مشارکت (استقراض از مردم) استفاده از تسهیلات خارجی (استقراض از خارج) و استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی (استقراض از نسل‌های آینده) است. درآمدهای مالیاتی یکی از باثبات‌ترین و اصلی‌ترین درآمد دولت‌ها محسوب می‌شود که در اکثر کشورها، به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته، مهم‌ترین جزء منابع دولت است. به‌عنوان مثال در آمریکا بیش از ۹۵ درصد درآمدهای دولت، درآمدهای مالیاتی است.

پیشینه تحقیق

پیشینه داخلی

¹⁶ Glomm

¹⁷ Rarikumma

¹⁸ Pearce

¹⁹ Afolabi

²⁰ Nweke

²¹ Abu & Abdollahi

یافته‌های استادی (۱۳۹۵)، در تحقیقی با عنوان عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی ایران و اثر افزایش قیمت حامل‌های انرژی، به این نتیجه دست یافت که ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی، اثر مثبت و معنی‌داری بر تولید ناخالص داخلی و رشد اقتصادی دارد.

جعفری صمیمی و همکاران (۱۳۹۵)، در تحقیق بررسی تأثیر شیوه تأمین مالی دولت بر رشد اقتصادی ایران (با تأکید بر درآمدهای نفتی و مالیاتی دولت)، تلاش کردند تا با استفاده از مدل رگرسیون انتقال ملایم^{۲۲} و داده‌های سالیانه ۱۳۹۱-۱۳۵۰ به بررسی اثرگذاری شیوه‌های مختلف تأمین مالی دولت بر رشد اقتصادی در چارچوب مدل‌های رشد اقتصادی متعارف بپردازد. نتایج این پژوهش همگام با مبانی نظری موجود، نشان داد که تأثیر روش‌های مختلف تأمین مالی مصارف عمومی بر رشد اقتصادی مشروط به وضعیت یک اقتصاد؛ به‌طور خاص و منطبق با نتایج این پژوهش سطح سرمایه‌گذاری است.

مداح و همکاران (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای با عنوان تحلیل تجربی پویایی مصارف عمومی در اقتصاد ایران به این نتیجه رسیدند که مصارف عمومی، درآمد بدون نفت، درآمد نفتی و سهم مالیات هم انباشته هستند و رابطه تعادلی بلندمدت بین آن‌ها وجود دارد، همچنین افزایش سهم مالیات در درآمدهای دولت بر رشد مصارف عمومی در اقتصاد ایران اثر مثبت ندارد، زیرا بخش اعظمی از رشد مصارف عمومی از طریق درآمدهای نفتی توضیح داده می‌شود که این امر نشان‌دهنده توهّم مالی مؤدیان مالیاتی رأی‌دهنده است. با توجه به یافته‌های تحقیق به‌منظور افزایش کارایی بخش عمومی لازم است وابستگی بودجه دولت به درآمدهای نفتی کاهش و سهم مالیات‌ها در درآمدهای دولت افزایش یابند.

شیرین بخش و همکاران (۱۳۹۱)، در تحقیق تحت عنوان بررسی تأثیر اندازه دولت (سهم مصارف مصرفی و سرمایه‌گذاری دولت از تولید ناخالص داخلی) بر توسعه انسانی، به این نتیجه رسیدند که تحقق اثر کامل حاصل از تغییر یک واحد در مصارف سرمایه‌گذاری در مقایسه با مصارف مصرفی مدت‌زمان بیشتری به طول می‌انجامد.

نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق انوشه (۱۳۹۰)، تحت عنوان اثر مصارف تحقیق و توسعه بر رشد اقتصادی به تفکیک بخش‌های سرمایه‌گذار مطالعه موردی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، حاکی از تأثیر مثبت و معنادار مصارف تحقیق و توسعه دولت، آموزش عالی، تشکیلات تجاری و مؤسسات غیرانتفاعی (سرمایه‌گذاران بخش‌های مختلف) بر رشد اقتصادی است.

نتایج تحقیقی که بختیاری و همکاران (۱۳۹۰)، با نام تحلیل رابطه مصارف دولت و رشد اقتصادی در سطح استان‌ها با تکیه بر الگوی بارو (با نگاهی به درآمدهای نفت) طی سال‌های (۱۳۷۶-۱۳۸۹) انجام دادند، وجود رابطه غیرخطی بین سهم مصارف عمرانی و جاری از تولید ناخالص استانی با نرخ رشد اقتصادی را تأیید می‌کند. اندازه بهینه دولت در اعطای اعتبارات تملک دارایی دولت ۳.۹ درصد و در اعطای اعتبارات جاری دولت به استان‌ها ۲۴.۱۵ درصد برآورد شده است. رابطه سهم درآمد نفت تعلق‌گرفته به استان نسبت به درآمدهای مالیاتی با نرخ رشد اقتصادی منفی و معنادار است که می‌تواند نشانه‌ای از بروز بیماری هلندی در اقتصاد ایران در سطح استانی باشد.

طباطبایی و نعمت‌اللهی (۱۳۸۹)، در پژوهشی نشان دادند که مصارف کل واقعی دولت و حجم پول در گردش واقعی در بلندمدت تأثیر مثبت و معناداری بر تولید ناخالص داخلی واقعی دارند، درحالی‌که مصارف سرمایه‌گذاری و انتقالی واقعی دولت دارای اثر مثبت و مصارف مصرفی واقعی دولت دارای اثر منفی بر تولید ناخالص داخلی واقعی در بلندمدت است. همچنین، تغییرات در مصارف کل واقعی دولت در کوتاه‌مدت دارای اثر مثبت و معناداری بر تغییرات در تولید ناخالص داخلی واقعی است. درحالی‌که تغییرات در مصارف مصرفی، سرمایه‌گذاری و انتقالی واقعی دولت و همچنین تغییرات در حجم پول، در گردش واقعی در کوتاه‌مدت اثر معناداری بر تغییرات تولید ناخالص داخلی واقعی ندارند.

پیشینه خارجی

اینچئو (۲۰۱۶)، در مقاله‌ای تحت عنوان ارتباط بلندمدت و کوتاه‌مدت بین سهم مصارف عمومی و رشد اقتصادی را در نیجریه در طول سال‌های (۲۰۱۴-۱۹۸۶) مورد بررسی قرار داد و نتایج نشان داد که رابطه منفی و معنی‌داری بین مصارف بلندمدت و رشد اقتصادی وجود دارد و این در حالی است که ارتباط مثبت و معنی‌داری بین مصارف کوتاه‌مدت و رشد اقتصادی وجود دارد.

چود و چود (۲۰۱۳)، مصارف دولت بر رشد اقتصادی در نیجریه در سال‌های ۲۰۱۲-۱۹۷۷ را مورد بررسی قرار دادند. آن‌ها نشان دادند مخارج دولت در آموزش و پرورش تأثیر معناداری بر تولید ناخالص داخلی دارد. این مطالعه نشان می‌دهد که دولت باید مصارف خود را نسبت به بخش‌های تولیدی نظیر آموزش و پرورش هدایت نماید، به‌طوری‌که هزینه‌های جاری را کاهش دهد و زندگی استاندارد فقرا را در کشور افزایش دهد. همچنین آن‌ها دریافتند که دولت باید اطمینان دهد مصارف سرمایه‌ای به‌درستی مدیریت می‌شود که در این صورت ظرفیت تولید کشور افزایش خواهد یافت.

اوکورو^{۲۳} (۲۰۱۳)، تأثیر مصارف عمومی بر رشد اقتصادی نیجریه را در سال‌های ۲۰۱۱-۱۹۸۸ مورد بررسی قرار داد. نتایج بیانگر این است که مصارف سرمایه‌ای دولت در صنایع و کشاورزی «اگر به‌درستی مدیریت شود» ظرفیت تولید و اشتغال کشور را افزایش خواهد داد که به نوبه خود باعث رشد اقتصادی در نیجریه خواهد شد. این مطالعه پیشنهاد کرده است که دولت، مصارف خود را برای برق جاده‌های روستایی افزایش دهد زیرا این امر، بخش‌های تولید را تسریع خواهد بخشید و همچنین سطح زندگی شهروندان فقیر نیجریه را افزایش می‌دهد.

ایگودارو^{۲۴} و اوکیاکی^{۲۵} (۲۰۱۰)، از داده‌های سری زمانی برای دوره ۲۰۰۷-۱۹۶۱ استفاده کردند و رابطه مصارف دولت و رشد اقتصادی را مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که مخارج دولت بر رشد اقتصادی تأثیر منفی معنی‌داری دارد.

ابو بادار^{۲۶} و ابو کرن^{۲۷} برای بررسی رابطه علی بین مصارف دولت و رشد اقتصادی مصر، اسرائیل و سوریه برای دوره ۲۰۰۰-۱۹۷۰ را مورد بررسی قرار دادند. در چارچوب دوجانبه، آن‌ها دریافتند که روابط منفی بین مصارف دولت و رشد اقتصادی در بلندمدت وجود دارد. علاوه بر این، نتایج آن‌ها نشان داد که مصارف نظامی در همه کشورها تأثیر منفی بر رشد اقتصادی دارد. همچنین، مصارف غیرنظامی دولتی، بر رشد اقتصادی اسرائیل و مصر تأثیر مثبت دارد.

لی^{۲۸} و همکاران (۲۰۰۸)، رابطه بین تولید ناخالص داخلی و مصارف عمومی در ایالات متحده آمریکا را با استفاده از داده‌های سری زمانی ۲۰۰۲-۱۹۴۷ مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که کل مصارف دولت باعث رشد تولید ناخالص داخلی می‌شود. از سوی دیگر، رشد تولید ناخالص داخلی باعث افزایش مصارف دولت نمی‌شود. علاوه بر این، نتایج برآورد نشان داد که مصارف عمومی، رشد اقتصادی ایالات متحده را افزایش می‌دهد.

²³ Okoro

²⁴ Ighodaro

²⁵ Okiakhi

²⁶ Abu-Bader

²⁷ Abu-Qarn

²⁸ Liu

جوزف^{۲۹} و اولیور^{۳۰} (۲۰۰۰)، تأثیر مصارف دولت بر رشد اقتصادی در تانزانیا را مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که افزایش هزینه‌های تولیدی تأثیر منفی بر رشد و مصرف دارد و به نظر می‌رسد با افزایش مصرف خصوصی ارتباط دارد.

منابع و مصارف دولت از دیدگاه آمار و ارقام

در جدول شماره (۱)، خلاصه‌ای از بودجه کل کشور در سال ۱۳۹۶ ارائه شده است (ارقام به میلیون ریال است):

منابع					مصارف				
عنوان	۱۳۹۶	۱۳۹۷	افزایش (کاهش) منابع ۹۷ نسبت به ۹۶	درصد افزایش (کاهش) منابع ۹۷ نسبت به ۹۶	عنوان	۱۳۹۶	۱۳۹۷	افزایش (کاهش) مصارف ۹۷ نسبت به ۹۶	درصد افزایش (کاهش) مصارف ۹۷ نسبت به ۹۶
درآمدها	۱۵۹۵۸۵۱۹۹۸	۱۹۳۴۰۲۴۶۷۲	۳۳۸۱۷۲۶۷۴	۰.۲۱	هزینه‌ها	۲۳۶۳۷۴۰۵۷۴	۲۷۶۴۲۸۱۶۸۳	۴۰۰۵۴۱۱۰۹	۰.۱۶
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۱۱۶۱۳۹۴۰۰۱	۱۰۶۵۶۱۴۴۰۵	(۹۵۷۷۹۵۹۶)	(۰.۰۸)	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۶۲۷۰۹۹۴۲۶	۶۰۴۳۱۰۳۱۶	(۲۲۷۸۹۱۱۰)	(۰.۰۳)
واگذاری دارایی‌های مالی	۴۴۲۷۴۴۰۰۱	۶۸۰۸۵۰۹۲۳	۲۳۸۱۰۶۹۲۲	۰.۵۳	تملك دارایی‌های مالی	۲۰۹۱۵۰۰۰۰	۳۱۱۸۹۸۰۰۱	۱۰۲۷۴۸۰۰۱	۰.۴۹
جمع منابع عمومی دولت	۳۱۹۹۹۹۰۰۰۰	۳۶۸۰۴۹۰۰۰۰	۴۸۰۵۰۰۰۰۰	۰.۱۵	جمع مصارف عمومی دولت	۳۱۹۹۹۹۰۰۰۰	۳۶۸۰۴۹۰۰۰۰	۴۸۰۵۰۰۰۰۰	۰.۱۵
درآمدهای اختصاصی دولت	۵۱۱۲۴۶۹۴۱	۵۶۸۶۲۰۸۹۱	۵۷۳۷۳۹۵۰	۰.۱۱	از محل درآمدهای اختصاصی دولت-هزینه‌ای	۵۱۱۲۴۶۹۴۱	۴۳۵۵۳۲۹۰۹	۵۷۳۷۳۹۵۰	۰.۱۱
					از محل درآمدهای اختصاصی دولت-سرمایه‌ای		۱۳۳۰۸۷۹۸۲		
منابع بودجه عمومی دولت	۳۷۱۱۲۳۶۹۴۱	۴۲۴۹۱۱۰۸۹۱	۵۳۷۸۷۳۹۵۰	۰.۱۴	مصارف بودجه عمومی دولت	۳۷۱۱۲۳۶۹۴۱	۴۲۴۹۱۱۰۸۹۱	۵۳۷۸۷۳۹۵۰	۰.۱۴
منابع شرکت‌های دولتی، مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت و بانک‌ها	۷۵۶۵۴۰۱۶۳۶	۸۱۳۹۸۷۱۴۹۱	۵۷۴۴۶۹۸۵۵	۰.۰۷	مصارف شرکت‌های دولتی، مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت و بانک‌ها	۷۵۶۵۴۰۱۶۳۶	۸۱۳۹۸۷۱۴۹۱	۵۷۴۴۶۹۸۵۵	۰.۰۷
جمع	۱۱۲۷۶۳۸۵۷	۱۲۳۸۸۹۸۲۳۸	۱۱۱۲۳۴۳۸۰۵	۰.۰۹	جمع	۱۱۲۷۶۳۸۵۷۷	۱۲۳۸۸۹۸۲۳۸	۱۱۱۲۳۴۳۸۰۵	۰.۰۹
کسر می‌شود ارقامی که دو بار منظور شده است	۴۲۷۲۴۵۶۴۳	۴۳۹۶۲۷۷۰۸	۱۲۳۸۲۰۶۵	۰.۰۲	کسر می‌شود ارقامی که دو بار منظور شده است	۴۲۷۲۴۵۶۴۳	۴۳۹۶۲۷۷۰۸	۱۲۳۸۲۰۶۵	۰.۰۲
منابع بودجه کل کشور	۱۰۸۴۹۳۹۲۹۳	۱۱۹۴۹۳۵۴۶۷	۱۰۹۹۹۶۱۷۴۰	۰.۱۰	مصارف بودجه کل کشور	۱۰۸۴۹۳۹۲۹۳۴	۱۱۹۴۹۳۵۴۶۷	۱۰۹۹۹۶۱۷۴۰	۰.۱۰

در جدول شماره (۲)، خلاصه درآمدها و هزینه‌های دولت در سال ۱۳۹۶ ارائه شده است (ارقام به میلیون ریال است):

عنوان	۱۳۹۶	۱۳۹۷	افزایش (کاهش) درآمدهای ۹۷ نسبت به ۹۶	درصد افزایش (کاهش) درآمدهای ۹۷ نسبت به ۹۶
درآمدها	۱.۵۹۵.۸۵۱.۹۹۸	۱.۹۳۴.۰۲۴.۶۷۲	۳۳۸.۱۷۲.۶۷۴	۰.۲۱
بخش اول: درآمدهای عملیاتی	۱.۱۲۷.۳۲۵.۰۰۱	۱.۲۸۷.۱۹۰.۰۰۱	۱۵۹.۸۶۵.۰۰۰	۰.۱۴
بخش دوم: درآمدهای ناشی از کمکهای اجتماعی	۰	۰	۰	۰
بخش سوم: درآمدهای حاصل از مالکیت دولت	۰	۲۳۴.۷۰۰.۰۲۰	۰	۰
بخش چهارم: درآمدهای اصل از فروش کالاها و خدمات	۲۲۰.۸۰۸.۰۰۰	۹۹.۹۶۶.۶۵۰	۱۳.۸۹۲.۰۲۰	۰.۰۶
بخش پنجم: درآمدهای اصل از جرائم و خسارات	۸۵.۹۰۸.۹۵۰	۷۶.۷۰۶.۰۰۰	۱۴.۰۵۷.۷۰۰	۰.۱۶
بخش ششم: درآمدهای متفرقه	۶۴.۳۲۷.۱۰۰	۲۳۵.۴۶۲.۰۰۱	۴.۳۲۷.۱۰۰	۰.۰۶
	۹۷.۴۸۲.۹۴۷		۱۳۷.۹۷۹.۰۵۴	۱.۴۱
هزینه‌ها	۲.۳۶۳.۷۴۰.۵۷۴	۲.۷۶۴.۲۸۱.۶۸۳	۴۰۰.۵۴۱.۱۰۹	۰.۱۶
فصل اول - جبران خدمت کارکنان	۹۵۰.۲۶۲.۵۶۹	۱.۰۶۲.۳۷۹.۴۸۶	۱۱۲.۱۱۶.۹۱۷	۰.۱۱
فصل دوم - استفاده از کالاها و خدمات	۳۰۷.۴۹۷.۹۴۶	۴۲۴.۸۵۶.۱۱۰	۱۱۷.۳۵۸.۱۶۴	۰.۳۸
فصل سوم - هزینه‌های اموال دارایی	۲۴.۰۲۶.۵۸۲	۱.۳۳۷.۵۲۸	(۲۲.۶۸۹.۰۵۴)	(۰.۹۴)
فصل چهارم - یارانه	۲۰۶.۴۲۳.۴۷۷	۷۹.۲۳۵.۸۴۳	(۱۲۷.۱۸۷.۶۳۴)	(۰.۶۱)
فصل پنجم - کمک‌های بلاعوض	۴۶.۱۹۲.۷۵۷	۶۳.۰۹۷.۸۲۱	۱۶.۹۰۵.۰۶۴	۰.۳۶
فصل ششم - رفاه اجتماعی	۷۳۰.۸۶۸.۹۶۰	۹۸۰.۹۰۲.۷۴۴	۲۵۰.۰۳۳.۷۸۴	۰.۳۴
فصل هفتم - سایر هزینه‌ها	۹۸.۴۶۸.۲۸۳	۱۵۲.۴۷۲.۱۵۱	۵۴.۰۰۳.۸۶۸	۰.۵۴
تراز عملیاتی	-۷۶۷.۸۸۸.۵۷۶	-۸۳۰.۲۵۷.۰۱۱	-۶۲.۳۶۸.۴۳۵	-۰.۰۸

محاسبات

افزایش (کاهش) منابع ۹۷ نسبت به ۹۶ = منابع سال ۹۶ - منابع سال ۹۷ (۱)

$$۱.۹۳۴.۰۲۴.۶۷۲ - ۱.۵۹۵.۸۵۱.۹۹۸ = ۳۳۸.۱۷۲.۶۷۴$$

درصد افزایش (کاهش) منابع ۹۷ نسبت به ۹۶ = منابع سال ۹۶ / افزایش (کاهش) منابع ۹۷ نسبت به ۹۶ (۲)

$$۳۳۸.۱۷۲.۶۷۴ / ۱.۵۹۵.۸۵۱.۹۹۸ = ۰.۲۱$$

تجزیه و تحلیل بودجه در سال ۹۶ و ۹۷

بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور از حیث منابع بالغ بر یازده میلیون و نهصد و چهل و نه هزار و سیصد و پنجاه و چهار میلیارد و ششصد و هفتاد و چهار میلیون ریال (۱۱.۹۴۹.۳۵۴.۶۷۴) و از حیث مصارف بالغ یازده میلیون و نهصد و چهل و نه هزار و سیصد و پنجاه و چهار میلیارد و ششصد و هفتاد و چهار میلیون ریال (۱۱.۹۴۹.۳۵۴.۶۷۴) است؛ در سال گذشته سقف منابع و مصارف حدود ۱۰.۸۴۹.۳۹۲.۹۳۴ ریال بود. در واقع افزایش ۱۰ درصدی منابع و مصارف دولت می‌تواند در رشد اقتصادی کشور بسیار موثر واقع شود در صورتی که در محل مناسب تخصیص داده شود. منابع بودجه عمومی دولت از لحاظ درآمدها و واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی و مصارف بودجه عمومی دولت از حیث هزینه‌ها و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی، بالغ بر چهار میلیون و دویست و چهل و نه هزار و یک صد و ده میلیارد و هشتصد و نود و یک میلیون ریال (۴.۲۴۹.۱۱۰.۸۹۱.۰۰۰.۰۰۰) شامل:

منابع عمومی بالغ بر سه میلیون و ششصد و هشتاد هزار و چهارصد و نود میلیارد ریال (۳.۶۸۰.۴۹۰.۰۰۰)؛ که این مبلغ در سال ۹۶ به میزان سه میلیون و صد و نود و نه هزار و نهصد و نود میلیارد ریال (۳.۱۹۹.۹۹۰.۰۰۰) که به عبارتی با افزایش ۱۵ درصدی در سال آتی روبرو خواهیم بود.

درآمد اختصاصی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی بالغ بر پانصد و شصت و هشت هزار و ششصد و بیست میلیارد و هشتصد و نود و یک میلیون ریال (۵۶۸.۶۲۰.۸۹۱) پیش‌بینی شده است که در مقایسه با سال جاری از افزایش ۱۱ درصدی برخوردار خواهد بود. بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت از لحاظ درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار بالغ بر هشت میلیون و یکصد و سی و نه هزار و هشتصد و هفتاد و یک میلیارد و چهار صد و نود و یک میلیون ریال (۸.۱۳۹.۸۷۱.۴۹۱) است. در صورتی که برای سال جاری میزان (۷.۵۶۵.۴۰۱.۶۳۶) در نظر گرفته شده بود که نشان‌دهنده رشد ۷ درصدی در سال آتی است. از حیث هزینه‌ها و سایر پرداخت‌ها بالغ بر هشت میلیون و یکصد و سی و نه هزار و هشتصد و هفتاد و یک میلیارد و چهار صد و نود و یک میلیون ریال (۸.۱۳۹.۸۷۱.۴۹۱) خواهد بود. این میزان نیز در مقایسه با سال ۹۶ از رشد ۷ درصدی برخوردار است.

نگاهی دقیق‌تر به جدول بودجه سال ۹۶ و ۹۷ به شرح زیر است:

در لایحه بودجه سال ۹۷ درآمدها ۱.۹۳۴.۰۲۴.۶۷۲ ریال است در حالی که در بودجه سال جاری ۱.۵۹۵.۸۵۱.۹۹۸ است؛ به عبارتی با افزایش حدود ۲۱ درصدی درآمدها در سال آتی مواجه خواهیم بود. در مقابل، هزینه‌ها مبلغ ۲.۷۶۴.۲۸۱.۶۸۳ ریال در نظر گرفته شده است و این در حالی است که هزینه‌ها نسبت به سال ۹۶ افزایش ۱۶ درصدی را به همراه خواهد داشت. در سطر واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای، شاهد کاهش ۸ درصدی این بخش در سال ۹۷ خواهیم بود. همچنین در تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در سال آتی ۳ درصد کاهش داریم؛ به عبارتی بودجه طرح‌های عمرانی در سال آینده ۳ درصد کاهش یافته است.

برای واگذاری دارایی‌های مالی بودجه ۲۳۸.۱۰۶.۹۲۲ میلیون ریال برای سال ۹۷ در نظر گرفته شده است که نسبت به سال جاری ۵۳ درصد افزایش دارد و در بخش تملک دارایی‌های مالی با بودجه ۱۰۲.۷۴۸.۰۰۱ میلیون ریال افزایش ۴۹ درصدی را شاهد خواهیم بود. بودجه عمومی شامل دو بخش منابع عمومی و درآمدهای اختصاصی دولت است که در اصل منابع عمومی تشکیل دهنده منابع مالی دولت در سال خواهد بود. در مجموع، منابع عمومی دولت با ۱۵ درصد افزایش نسبت به سال جاری پیش‌بینی شده است و در صورت تخصیص بهینه، در رشد اقتصادی تاثیر بسزایی خواهد داشت. مجموع مصارف عمومی دولت نیز با ۱۵ درصد افزایش نسبت به سال ۹۶ پیش‌بینی شده است. از سوی دیگر، درآمد اختصاصی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی نیز در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ بالغ بر ۵۶۸.۶۲۰.۸۹۱ میلیون ریال خواهد بود که این رقم در قانون بودجه امسال ۵۱۱.۲۴۶.۹۴۱ میلیون ریال بود؛ این یعنی این بخش از بودجه از رشد ۱۱ درصدی برخوردار بوده است. مجموع بودجه عمومی دولت حدود ۴.۲۴۹.۱۱۰.۸۹۱ میلیون ریال است که در مقایسه با رقم ۳.۷۱۱.۲۳۶.۹۴۱ میلیون ریالی لایحه امسال حدود ۱۴ درصد افزایش دارد.

سقف لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ از حیث منابع و مصارف نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۶ با افزایش ۱۰ درصدی روبه‌رو بوده است. این در حالی است که میزان رشد لایحه بودجه ۱۳۹۶ حدود ۱۱ درصد بود. آن‌طور که از ردیف‌های لایحه بودجه سال آینده پیداست، به نظر می‌رسد نسبت به بودجه سال ۱۳۹۶ از شفافیت بیشتری برخوردار بوده است.

بر اساس تبصره‌های موجود در لایحه بودجه از جمله تبصره ۱۸ که به شرح زیر است، در صورت تخصیص بهینه بودجه در محل مناسب، می‌توان شاهد رشد روزافزون اقتصادی در کشور بود:

با هدف اجرای برنامه اشتغال گسترده و مولد با تاکید بر اشتغال جوانان، دانش‌آموختگان دانشگاهی، زنان و اشتغال حمایتی به دولت اجازه داده می‌شود صد در صد منابع حاصله از مابه‌التفاوت قیمت حامل‌های انرژی در سال ۱۳۹۷ نسبت به قیمت این حامل‌ها در ابتدای سال ۱۳۹۶ اعم از عوارض و مالیات موضوع قانون مالیات بر ارزش افزوده و همچنین سهم شرکت ملی نفت ایران موضوع بند (الف) ماده (۱) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) را به حساب خاصی نزد خزانه داری کل کشور واریز و منابع حاصله را تا سقف یکصد و هفتاد و چهار هزار میلیارد ریال (۱۷۴.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) به شکل وجوه اداره شده و یارانه سود و ترکیب با منابع صندوق توسعه ملی و تسهیلات بانکی در جهت حمایت از طرح‌های تولید، اشتغال و آموزش و کمک به کارورزی جوانان دانش‌آموخته دانشگاهی پرداخت نماید.

نتیجه‌گیری

با توجه به دیدگاه‌ها و مواردی که در تحقیق حاضر، ارائه گردید، اعتقاد مشترک و همچنین نتایج محققان بیانگر این است که دولت نقش مهمی در توسعه یک کشور ایفا می‌کند و مصارف بخش دولتی، ابزار مهمی برای حکومت در کنترل اقتصاد است. همچنین، اقتصاددانان در ترویج رشد اقتصادی، تأثیرگذار بوده‌اند. درعین‌حال، دیدگاه عمومی این است که مصارف بخش دولتی به‌ویژه زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی، می‌تواند رشد اقتصادی را افزایش دهد. مصارف دولتی برای خدمات اجتماعی مانند بهداشت و آموزش و پرورش، می‌تواند به افزایش بهره‌وری کار و افزایش رشد تولید ملی، کمک کند. همچنین افزایش تجهیزات و افزایش حقوق، استادان و مدرسان را ترغیب خواهند کرد تا وقت بیشتری برای تجهیز دانش‌آموزان بامهارت و دانش بیشتر اختصاص دهند. همان‌طور که پیش‌تر بیان شد، بخش دولتی، هزینه‌هایی را در زمینه‌هایی مانند زیرساخت‌های فیزیکی، بهداشت، آموزش و پرورش، خدمات اقتصادی، دفاع و اداره عمومی بر عهده دارد.

بر اساس لایحه بودجه در سال‌های ۹۷-۱۳۹۶، در لایحه سال آینده مجموع کلی منابع و مصارف دولت در مقایسه با آنچه در لایحه سال ۱۳۹۶ به مجلس رفته بود حدود ۱۰ درصد افزایش داشته است. بر اساس تبصره ۱۸ لایحه بودجه سال آینده کل کشور با هدف اجرای برنامه اشتغال گسترده و مولد با تأکید بر اشتغال جوانان، دانش‌آموختگان دانشگاهی، زنان و اشتغال حمایتی به دولت اجازه داده می‌شود صددرصد منابع حاصله از مابه‌التفاوت قیمت حامل‌های انرژی در سال ۱۳۹۷ نسبت به قیمت این حامل‌ها در ابتدای سال ۱۳۹۶ را به حساب خاصی نزد خزانه‌داری کل کشور واریز و منابع حاصله را به شکل وجوه اداره شده و یارانه سود و ترکیب با منابع صندوق توسعه ملی و تسهیلات بانکی در جهت حمایت از طرح‌های تولید، اشتغال و آموزش و کمک به کارورزی جوانان دانش‌آموخته دانشگاهی پرداخت کند. بنابراین، بهبود وضعیت اشتغال و توسعه ملی، رشد اقتصادی را به همراه خواهد داشت.

منابع

- [۱] جعفری صمیمی، ا؛ منتظری شورکچالی، ج؛ خزائی، ا؛ بررسی تأثیر شیوه تأمین مالی دولت بر رشد اقتصادی ایران (با تأکید بر درآمدهای نفتی و مالیاتی دولت)؛ فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی و بودجه، سال بیست و یکم، شماره یک؛ (۱۳۹۵)
- [۲] استادی، ح؛ عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی ایران و اثر افزایش قیمت حامل‌های انرژی؛ فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال ششم، شماره بیست و چهارم؛ (۱۳۹۵)
- [۳] مداح، م؛ جیحون تبار، ف؛ رضاپور، ز؛ تحلیل تجربی پویایی مصارف عمومی در اقتصاد ایران در چارچوب مدل رأی‌دهنده میانه و باوجود توهم مالی؛ فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، سال بیست و دوم، شماره هفتاد و دو؛ (۱۳۹۳)
- [۴] شیرین بخش، ش؛ امینی، ت؛ هراتی، ج؛ بررسی تأثیر اندازه دولت (سهم مصارف مصرفی و سرمایه‌گذاری دولت از تولید ناخالص داخلی) بر توسعه انسانی: با استفاده از الگوی داده‌های تابلویی؛ دو فصلنامه اقتصاد پولی، مالی (دانش و توسعه سابق)، دوره جدید، سال نوزدهم، شماره سوم؛ (۱۳۹۱)
- [۵] بختیاری، ص؛ فرازمند، ح؛ نادى دهبی، ز؛ تحلیل رابطه مصارف دولت و رشد اقتصادی در سطح استان‌ها با تکیه بر الگوی بارو (با نگاهی به درآمدهای نفت)؛ کنفرانس بین‌المللی جهاد اقتصادی، کرمان؛ (۱۳۹۰)
- [۶] انوشه، ش؛ اثر مصارف تحقیق و توسعه بر رشد اقتصادی به تفکیک بخش‌های سرمایه‌گذار مطالعه موردی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی؛ فصلنامه اقتصاد کاربردی، سال دوم، شماره هفتم؛ (۱۳۹۰)
- [۷] مجدزاده طباطبایی، ش؛ نعمت‌اللهی، ف؛ تأثیر رشد مصارف دولتی بر رشد اقتصادی مطالعه موردی اقتصاد ایران؛ فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، سال هفدهم، شماره پنجاه و سه؛ (۱۳۸۹)

[8] Eugene Iheanacho, The Contribution of Government Expenditure on Economic Growth of Nigeria Disaggregated Approach, International Journal of Economics & Management Sciences (2016)

[9] Ibrahim, Foreign Direct Investment on Economic Growth in Nigeria (1970-2011). An unpublished Research Project, Fountain University, Osogbo. Osun State, Nigeria, (2013)

- [10] Chude NP, Chude Impact of Government Expenditure on Economic Growth in Nigeria. International Journal of Business and Management Review, (2013)
- [11] Okoro , Government Spending and Economic Growth in Nigeria (1980-2011). Global Journal of Management and Business Research Economics and Commerce 5, (2013)
- [12] Ebiringa OT, Charlse- ANB Impact of Government Sectorial Expenditure on economic growth of Nigeria. International Journal of Economic Research 3, (2012)
- [13] Ighodaro CAU, Okiakhi, Does the Relationship Between Government Expenditure and Economic Growth Follow Wagner's Law in Nigeria? Annals of University of 'Petrosani Economics 2 (2010)
- [14] Abu N, Abudullahi U , Government Expenditure and Economic Growth in Nigeria, 1970-2008: A Disaggregated Analysis. Business and Economics Journal 4, (2010)
- [15] Liu C, Hsu C, Younis MZ The Association between Expenditure and growth: The Granger causality test of the US data. 1974-2002. Journal of Public Budgeting, Accounting and Financial Management 20, (2008)
- [16] Salawu RO , Essentials of Public Finance, Obafemi Awolowo University Press LTD, Nigeria. (2005)
- [17] Nweke J, Capitalist Alternative to Resource Management in Nigeria. Nigeria Journal of Management and Social Sciences: Ebonyi State University, Abakaliki 1, (2004)
- [18] Dar A, Amir KS , Government Size, Factor accumulation and Economic growth: Evidence from OECD countries. Journal of Policy Modeling 24, (2002)
- [19] Josaphat PK, Oliver M Government Spending and Economic Growth in Tanzania (1965-1996). CREDIT Research paper. (2000)
- [20] Afolabi L , Monetary Economics, Revised Ed. Heinemann Educational Books (Nigeria) Pic. Alfred, S.E & Jan, K. (2005). An Essay on Post-Keynesian Theory: A New Paradigm Economics. Journal of Economic Literature 1, (1999)
- [21] Pearce DW, The Dictionary of Modern Economics London and Basingstore. Macmillan Press Ltd. UK. (1998)
- [22] Glomm JJ, Ravikumar DJ , The growth of Public Expenditure in selected developing nations: Six Caribbean countries. Journal of Public Finance/ Finances Publique 3, (1997)
- [23] Roux A Defense, Human Capital and Economic Development in South Africa. (1994)
- [24] Solow R , Technical Change and Aggregate production function. Review of Economics and Statistics 39, (1957)

